

Саха остуоруйаларынан аралдьыйы

Иитээччи: Копырина Марфа Ивановна

МБДОУ “Детский сад “Мичил” № 19 с Борогонцы

Дьяьымал: Ситимнээх сацаны сайыннарыы.

Региональная базовая программа «Тосхол» под ред. М.Н.Харитоновой,
Якутск,
2009 г.

Тема: “Саха остуоруйаларынан аралдьыйы”

Сыала: айымнны уус- уран тылын өһүн, уратыларын оҕолорго тиэрдии, остуоруйалары оонньоон көрдөрөргө интириэһи иитии.

Соруктар:

- барбыт уус-уран айымннылары хатылаабын
- Оҕо тылын саппааһын байытыы
- араас дьаймаллары алтыһыннарыы
- аралдьыйы иннинэ саха остуоруйаларын оҕолорго билибиннэри.

Бытааччы: Үтүө – күнүнэн оҕолор! Аптаах көстүүлэрдээх остуоруйа дьиктитинэн толоруоҕун (музыка тыабыыр)

Бытааччы: Хаардаах тыаҕа , халыц сискэ

Бардам майгылаах Алаа Моҕуска

Бастарын биэрбэккэ,бэйэлэрин сиэппэккэ

Туруулаһан кыайан

Кыракый балаҕацца

Олорбуттар Дьэрэкээн оҕолор

(сахалыы танаастаах уоллаах кыыс киирэн ололорлор)

Ыркый систэн, ыраах сиртэн

Ыалдьыттары кэтэспиттэр(хабылыгынан оонньоуулар)

Дьэрэкээн кыыс: Хаар маһан бытыктаах

Сээркээн Сэһэн эһэбит

Кэһиитин түнгэтэ

Үөрүүтүн үксэтэ

Тийэн кэлэрэ буоллар

Дьэрэкээн уол: Кэтэһэ олоруохпут дуо Сээркээн Сэһэни көрдүү барыах.(оҕолор сиэттиһэн баран төгүрүччү хаамаллар)

Бытааччы: Бу баран иһэннэр Дьэрэкээн оҕолор, кутуругун төбөтүгэр харалаах кырынааһы көрсө биэрэллэр(кырынаас атаһын төбөтүнэн хааман киирэн Дьэрэкээн оҕолору көрсөр).

Дьэрэкээн кыыс: Кылбарҕаркаан кырынаас

Аптаах остуоруйа истээри

Сээркээн Сэһэни ынгыраары

Көрдүү сылдыбыт

Билэрин буолаарай, ханна олорорун

Кырынаас: Сээркээн Сэһэн оҕонньор остуоруйа дойдутугар Таас дыбарыаска олорор. Остуоруйа дойдутугар тийдэххитинэ, көрүөххүт. (Дьэрэкээн оҕолор салгыы хаамаллар).

Бытааччы: Дьэрэкээн оҕолор остуоруйа дойдутугар – Таал – Таал эмээхсин олорор алааһыгар баар буола түспүттэр. Алааһы ортолоон иһэннэр түптээн биир сиргэ олорбот, киэн сири кэрийэр Тымныы тыалы көрсүбүттэр.(тыал үнкүүтэ)

Тыал:Халын хаары өрө ытыйан

Халлаанга тийэ ыһыахтаан,

Силбиэтэнэн – ытыллан,

Силлиэрэн – боллоорон

Силлиэ тыал буолабын

Дьэрэкээн оҕолор:Тыал,тыал

Эн киэн сири кэрийэбин

Эт эрэ,Сээркээн Сэһэн

Хайа диэки баара буолуой

Тыал:Сээркээн Сэһэн оҕонньор

Быһыйкаан атахтаах,

Быччаҕаркаан харахтаах

Кылбаа манан куобахчаан

Ойбонноох алааһыгар

Барбыт буолуохтаах бадаҕа

Бытааччы: Инньэ диэн баран тыал көтө турбут.

Бэрт былыр куобах үһүн сахсайбыт кутуруктааҕа үһү.

Дьэрэкээн оҕолор ол куобах алааһыгар тийбиттэр.

Куобах ойбонно киирэн (ыстаналаан кэлэр) уулуу олорор эбит.(уулуур).Уһуннук уулаан куобах үһүн кутуруга мууска “хам” сыстыбыт (куобах мөхсөр) кутуругун быһа тардан ойуурга куопшут.

Дьэрэкээн кыыс: (кутуругу ылар) оо, Куобах соһуйан куттанан, кутуругун быста. Хата, сып сылаас саҕаланным.

Дьэрэкээн уол:Куобахчаан куттаныма таҕыс! Биһиги Дьэрэкээн оҕолорбут, Сээркээн Сэһэн хайа диэки барбытын ыйан биэриэн буолаарай

Куобах: Сээркээн сэнэн биһиэхэ сылдьан ааспыта. Биһиги Сээркээн Сэһэнгэ онно – манна ойуолуур, манан хаары ойуулуур үнкүүбүтүн үнкүүлээбиһит. Ылын, куобахтар кэлин! Дьэрэкээн оҕолорго үнкүүбүтүн үнкүүлүөбүн. (куобахтар тахсаллар). Үнкүү “куобахтар”.

Куобах:Сээркээн Сэһэн аны куоскалаах кутуйах олорор алаастарыгар тиййбит буолуохтаах. Онно барын.(куобах тахсан барар).

Бытааччы:Дьэрэкээн оҕолоратын алааска баран испиттэр. Куосканы көрсүбүттэр (куоска сыбдыйан кэлэн оҕолору көрсөр).

Дьэрэкээн кыыс :Дорообо, куоска! Бу тыаҕа тугу көрдүү сылдьабын

Куоска: Кутуйабы көрдүүбүн урут эйэлээхтик биир балаҕанна олорбуспут. Мин бултуур этим, кини ас астыыра, дьиэ көрөрө. Арай биирдэ улахан дыргыл сыттаах дьэдьэн булан аҕалбытым. Дьэдьэни Саҥа дьылга сиэх буолан омуһахха хаһааммыппытын кутуйах инсэтин кыаммакка уоран сиэн кэбиспитэ. Онон кутуйабы туттаары көрдүү сылдьабын.

Дьэрэкээн уол:Онтон биһигиостуоруйа истээри Сээркээн Сэһэни көрдүү сыдыабыт. Куоска көрбүтүц дуо

Куоска: Сээркээн Сэһэн сылдьан ааспыта. Биэс ынахтаах Бэйбэрикээн эмээхсин алааһыгар барын. Онно Хаардыт Бэргэн уоланнарын кытта хара тыаҕа бултуу сылдьарын көрсүөххүт. Киниттэн ыйытаарын.(куоска барар)

Бытааччы: Дьэрэкээн оҕолор салгыыайанныыллар. Алааска киирэн иһэн Хаардыт бэргэн уолан дьонун кытта бултуу сылдьалларын көрсөллөр.

Үнкүү: “булчуттар”(Хаардыт Бэргэн оҕолорго чугаһыыр)

Дьэрэкээн уол:Хаардыт бэргэн ! Сээркээн Сэһэн хайа диэки барбытын билҕин дуо

Хаардыт бэргэн: Мантан хоту диэки бардаххытына, Чурумчукуну көрсүөххүт. Кини Сээркээн сэһэн ханна баарын этиэҕэ

Бытааччы: Дьэрэкээн оҕолор хоту диэки туруна турбуттар. Чурумчукуну көрсө түспүттэр.

Дьэрэкээн уол: Чурумчуку, Сээркээн Сэһэн ханна олорорун эн билэр үһүгүн. Этэн биэриэн дуо

Чурумчуку: Халыц сис тыаны уцуордаан бардаххытына, таас дыбарыаска тийиэххит. Сээркээн сэһэн айылбалыын алтыбарын собулуур.

Бытааччы: Дьэрэкээн оҕолор,

Харыс дабаны устата

Хаалсар диэни билбэккэ,

Тэьиин дабаны устата

Тэйсэр диэни билбэккэ,

Салгыы хааман испиттэр.(Дьэрэкээн оҕолор уцкуулууллэр)

Уьуннук хааман,уцуордаан

Урдук сыырдары дабайан

Туруору таас дыбарыаска тийэн кэлбиттэр(Дьэрэкээн оҕолор “дыбарыас” таыгар тийэн тураллар. Ол кэмцэ тыас тыаһыыр).

Эмискэ бигэ –та5а коьоцо таастар хайыта ыстаммыттар, дыбарыаска киирэр аан абыллан кэлбит. О5олор ол аанынан кириэх буолтара,туус мацан кулунчуктар утары ойон тахсыбыттар.(аттар уцкуулэрэ)

Кулунчук: Дорооболорун о5олор! Туох соруктаах бачча ыраах кэллигит?

Дьэрэкээн кыыс: Дорообо, кулунчук.

Дьэрэкээн уол: Кордоон- кордоон буллубут. Ыраах чугас сиртэн ыалдыттарбыт Сээркээн сьээни кэтэьэн олороллор.

Дьэрэкээн кыыс: Чэйиц эрэ, дойдубут киэц дуолугар тамайа сиэлэр кулунчуктарынан- кэтэьэн олорор ыалдыттарбытыгар айанныа5ын!(сааланы эргийэн кэлэллэр).

Бытааччы: Кулунчукпут туйа5ын тыасчаана

Таас хайа быьыынан ыраахтан тибийэр,

Хомурах бадараан кинини тохтоппот,

Тийиэхтээх сиригэр тиэрпитэ эрэ баар.(кулунчуктар Сээркээн Сьээни кытта киирэн кэлэллэр).

Сээркээн сьээн: Дорооболоруц, о5олоор! Мин эьиэхэ ыалдыттыы кэллим.

Кэлэр кэм барыбыт оло5ор кэскилэ кэрэтиэн диэн тыллыы. Кудну о5олоор, тороппуттэр, ыалдыттар эьигини остуоруйа кунунэн э5эрдэлиибин.

Керсуеххэ диэри кунду о5олоор.